

Lővei Pál

BARDOLY ISTVÁN A
MŰEMLÉKVÉDELEMBEN*„Ideje van a kövek elhanyagolásának és ideje a kövek
egybegyűjtésének”**Prédikátorok könyve*

Bardoly Istvánt egyetemista koromban ismertem meg. A mi évfolyamunk a tanszéki könyvtárat alig látogatta, törzshelyünk a Szépművészeti Múzeumban volt. Amikor azonban egy időre a múzeumi könyvtár bezárt, a középkoros szemináriumra készülés központjává a Nemzeti Múzeum régészeti könyvtára vált, emellett pedig szerepet kapott az Országos Műemléki Felügyelőség várbeli könyvtára is. Később a szakdolgozatomhoz az adatgyűjtésben is megkerülhetetlenné vált az OMF. Akkoriban a műemlékes könyvtárban hárman dolgoztak. Először is Tombor Ilona – Ilike néni –, aki mint „nagy idők nagy tanúja” (többszörös bibliográfiai tétel volt például), elérhetetlennek tűnt, de idővel kiderült, hogy a maga szikár kedvességével hajlandó szóba állni az ifjúsággal is. Ráadásul a cédulakatalógus is az ő munkája volt, vagyis mindent ismert a polcokon. A könyvtárat akkor már, kissé lezser módon, Faller László vezette, aki kaján vidámsággal tájékoztatta a betérőt arról, hogy ideálisnak az olvasó nélküli könyvtárat tartja – a műemléki évkönyv bibliográfiáinak összeállítójaként azonban lehetett számítani az információira. És végül ott volt Bardoly Pista, mint könyvtári segéderő, aki ugyan velünk éppen egykorú volt, de a hivatali ranglétrán betöltött – messze az egyetemista olvasó fölött álló – szerepét tréfásan komolyan véve határozottan igyekezett nevelni bennünket, például a könyvtári rendre. Olvasottsága már akkor is imponáló volt, de megosztotta velünk a műemlékes orgánumokban és konferenciákon éppen akkor folyó „Feldebrő-vita” kapcsán kialakított „fensőbbeséges” véleményét is, továbbá tőle lehetett megtudni, kik azok a „vénséges vének”, akik időnként beugrottak az olvasóba valaminek utánanézni. A könyvtár volt például a már nyugdíjas Gerő László hivatali kapcsolattartásának helyszíne. Bardoly későbbi tudománytörténeti tevékenységére bizonyosan jelentős hatással volt, hogy nyugdíjazás előtti aktív éveik végén, még hivatali munkájuk során ismerkedhetett meg Dercsényi Dezsővel, Entz Gézával, Détszy Mihállyal, Borsos Bélával.

A könyvtárazásnak aztán az lett a jótékony hatása, hogy amikor 1979 őszén az OMF-be kerültem a Tudományos Osztályra, a könyvtár már ismerős baráti közegként várt. És vár azóta is, Pistának és a könyvtárban utódainak köszönhetően. Ha azóta már máshová vetett is az utam, bármire is van szükségem, először a Táncsics utcában próbálkozom: ez az a hely, ahol minden sarkot, kapcsolót, polcot és főleg könyvet ismerek.

Bardoly István később Szombathelyen könyvtárosi diplomát szerezve elméletben is megtanulta azt, ami gyakorlatban már a vérében volt. Azonban már korábban is vonzó célpontjává vált a „fejvadászoknak”, át is csábították egy időre a várbeli szomszédvár, az Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportja könyvtárába, majd a Magyar Művészeti Lexikon Gyűjtemény vezetője lett. Ott vált belőle igazi bibliográfus, hogy aztán tudását, gyakorlatát és főleg ügyszeretét a műemléki hivatalba az 1990-es évek közepén – a Tudományos Főosztály vezetőjévé kinevezett G. Györffy Katalin kérésére – visszatérve nem kis részben a műemléki bibliográfia feladatának szentelve.

A *Magyar Műemlékvédelem* évkönyvsorozatában az 1945 és 1965 közötti időszak műemléki bibliográfiáját Horler Miklós, majd 1965-től 1975-ig több részben Faller László tette közzé. 1976-tól a folytatás Bardoly munkája, eddig nyomtatásban a 2000-ig terjedő negyedszázad anyaga jelenhetett meg.¹ A tételszámok ugrásszerű növekedése részben a műemléki tudományos munka publikációs eredményei bővülésének, részben a bibliográfus végtelen türelmének és munkabírásának köszönhető, valamint annak a fontos döntésének, hogy gyűjtését kiterjesztette a Kárpát-medence teljes területére. A 2000 utáni folytatás ott a számítógépében, hogy valaha megjelenhet-e – egyáltalán, lesz-e még az utoljára 2011-ben a XV. sorszám alatt általa közreadott *Magyar Műemlékvédelem*nek újabb kötete –, az megjósolhatatlan. A szétvert és atomizálódott magyar műemléki intézményrendszer ismeretében gyors eredményekben semmiképpen nem reménykedhetünk. A „Bardoly-bibliográfia” azonban addig sem teljesen holt tőke: baráti kérésre mindig kinyerhető belőle mindaz, ami ki-ki kutatott témájával kapcsolatban az utolsó másfél évtizedben jelent. (Talán mondanom sem kell, hogy mennyire megkönnyítené ezen „titokban” írt sorok szerzőjének a dolgát, ha segítséget kérhetne írása alanyától.) Ezzel összefüggésben hosszú bibliográfiát tesz ki azoknak a személyi bibliográfiáknak a sora, amelyeket Bardoly István készített különböző Festschriftek, folyóiratok, évfordulós köszöntések mellékleteként² – saját szerzői és szerkesztői tapasztalataim alapján ezeknek az ünnepi kiadványoknak legtöbbször forgatott oldalai közé tartoznak.

¹ Bardoly István: A magyar műemlékvédelem bibliográfiája 1976–1990. *Magyar Műemlékvédelem X. Az Országos Műemlékvédelmi Hivatal Évkönyve (1980–1990)*. [Budapest,] 1996. 407–608.; Bardoly István: *Műemléki Bibliográfia 1991–2000*. (= *Magyar Műemlékvédelem XII. A Műemlékvédelmi Tudományos Intézet Közleményei*) Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest, 2005. 1–536.

² A Bardoly István által összeállított személyi bibliográfiák válogatott jegyzéke: Horler Miklós irodalmi munkássága [1951–1993]. In: *Horler Miklós hetvenedik születésnapjára – tanulmányok*. Szerk. Lővei Pál. Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Budapest, 1993. (Művészettörténet – Műemlékvédelem IV.) 13–21.; valamint az 1993–2003 közötti periódus: *Műemlékvédelem*, XLVII. 2003. 437–438.; Gerő László irodalmi munkássága (1989–1993). In: *Gerő László nyolcvanötödik születésnapjára – tanulmányok*. Szerk. Pamer Nóra. Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Budapest, 1994. (Művészettörténet – Műemlékvédelem VI.) 25–26.; Koppány Tibor irodalmi munkássága. In: *Koppány Tibor hetvenedik születésnapjára – tanulmányok*. Szerk. Bardoly István és László Csaba. Budapest, 1998. (Művészettörténet – Műemlékvédelem X.) 25–33.; Détsy Mihály műveinek bibliográfiája. In: *Détsy Mihály nyolcvanadik születésnapjára – tanulmányok*. Szerk. Bardoly István és Haris Andrea. Budapest, 2002. (Művészettör-

Kapcsolata az azóta már Művészettörténeti Kutatóintézetté, majd Intézetté átnevezett akadémiai intézménnyel sem szakadt meg, az általános művészettörténeti bibliográfiákhoz kapcsolódóan általa feltárt régebbi folyóiratok mutatóit például rendszeresen közzétette az Intézet folyóirata, az *Ars Hungarica* lapjain. Ehhez hasonlóan előbb elkészítette a műemlékvédelmi évkönyvek mutatóját,³ majd külön kis kötetben a *Műemlékvédelem* folyóirat első ötven évfolyamának repertóriumát is.⁴

Bardoly Istvánt szerteágazó olvasottsága és bibliográfusi precizitása ideális szerkesztővé tette és teszi, és ezt a tevékenységet máig szívesen folytatja. Az Országos Műemlékvédelmi Hivatalba történt visszatérését követően egész sor kiadvány szerkesztése fűződik a nevéhez,⁵ Festschriftek, tanulmánykötetek, kiállítási katalógusok,

ténet – Műemlékvédelem XI.) 29–33.; Voit Pál műveinek bibliográfiája. *Magyar Műemlékvédelem XI. Az Országos Műemlékvédelmi Hivatal Évkönyve (1991–2001)*. Budapest, 2002. 115–118. (Voit Krisztinával); Komárik Dénes műveinek bibliográfiája. In: *Romantikus kastély. Tanulmányok Komárik Dénes tiszteletére*. Szerk. Vadas Ferenc. Hild-Ybl Alapítvány, Budapest, 2004. 23–28.; Granasztóiné Györfly Katalin műveinek bibliográfiája. In: *Etűdök. Tanulmányok Granasztóiné Györfly Katalin tiszteletére*. Szerk. Bardoly István. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest, 2004. 15–19.; Tóth Sándor publikációinak bibliográfiája. *Művészettörténeti Értesítő* 57. 2008. 158–162.; Valter Ilona publikációinak bibliográfiája (1962–2008). *Műemlékvédelem* LII. 2008. 343–350. Ezen kívül: Valter Ilona publikációi (2008–2013). *Műemlékvédelem* LVII. 2013. 345.; Tímár Árpád műveinek bibliográfiája. In: „A feledés árja alól új földeket hódítok vissza”. Írások Tímár Árpád tiszteletére. Szerk. Bardoly István, Jurecskó László, Sümegi György. MTA Művészettörténeti Kutatóintézet – MissionArt Galéria, [Budapest,] 2009. 15–29.; Bibliography of Ernő Marosi 1961–2010. In: *Bonum ut Pulchrum. Essays in Art History in Honour of Ernő Marosi in His Seventieth Birthday*. Eds. Livia Varga, László Beke, Anna Jávör, Pál Lővei, Imre Takács. Institute for Art History of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest, 2010. 15–53.; Galavics Géza műveinek bibliográfiája (1960–2010). In: „Ez világ, mint egy kert...”. *Tanulmányok Galavics Géza tiszteletére*. Szerk. Bubryák Orsolya. MTA Művészettörténeti Kutatóintézet – Gondolat Kiadó, Budapest, 2010. 805–814.; Tóth Melinda írásainak bibliográfiája (1962–2001). *Műemlékvédelem* LVII. 2013. 41–42.; Mojzer Miklós bibliográfiája. *Művészettörténeti Értesítő* 60. 2011. 179–186., valamint Bibliography of the Publications by Miklós Mojzer. *Acta Historiae Artium* LV. 2014. 9–14. (mindkettő Puskás Bernadettel).

³ A Magyarország Műemlékei (1905–1915) és a Magyar Műemlékvédelem (1960–2002) mutatója. *Magyar Műemlékvédelem XI. Az Országos Műemlékvédelmi Hivatal Évkönyve (1991–2001)*. Budapest, 2002. 617–625.

⁴ *A Műemlékvédelem első ötven évfolyamának repertórium (1957–2006)*. Összeállította: Bardoly István. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, [Budapest,] 2007.

⁵ Azonnal az első egy máig hézagpótló, egyetemi tankönyvként is több helyen használt munka, a G. Györfly Katalin vezetésével 1996-ban rendezett „A magyar műemlékvédelem első évszázada 1846–1949” című, emlékeztető kiállítás tanulmánykötete, benne a tárlat műtárgyjegyzékével: *A magyar műemlékvédelem korszakai – tanulmányok*. Szerk. Bardoly István, Haris Andrea. Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Budapest, 1996. (Művészettörténet – Műemlékvédelem IX.), tartalma: Marosi Ernő: Műemlékvédelem – az örökség hagyományozása, 9–20.; Cs. Plank Ibolya-Csengel Péter: A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Társasága és a magyar műemlékvédelem kezdetei, 21–45.; D. Mezey Alice-Szentesi

műemlékjegyzékek, műemléki évkönyvek⁶ – ezek a munkák is mutatják, hogy Bardoly István igazi csapatjátékos, aki a háttérbe húzódva hajlandó és szeret is másokkal összedolgozni. Szürke eminenciásként, a szerkesztő egyik munkatársaként működött közre a Kollár Tibor-féle határokon átvéelő tanulmánykötetek során a szerkesztésében⁷ – a főszerkesztő és a tanulmányok számos szerzője köszönhet neki madárlátta bibliográfiai tételket, archív adattári forrásokat és adatokat.

Edit: Az állami műemlékvédelem kezdetei Magyarországon. A Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale magyarországi működése (1853–1860), 47–67.; Valter Ilona: A Magyar Tudományos Akadémia Archaeologiai Bizottsága és annak működése (1858–1872), 69–77.; Horler Miklós: Az intézményes műemlékvédelem kezdetei Magyarországon (1872–1922), 79–144.; Granasztóiné Györffy Katalin: A Műemlékek Országos Bizottsága tevékenysége a trianoni békekötés után (1920–1934), 145–169.; Bozóki Lajos: Politika és tudomány. A Műemlékek Országos Bizottságának megújulása Gerevich Tibor irányítása alatt (1934–1945), 171–189.; Fülöp Csilla: Átmenet és újrakezdés (1945–1949), 191–203.; Kaiser Anna: A közjó szolgálatában. A Műemlékek Országos Bizottsága és a főváros, 203–225.; Váliné Pogány Jolán: Az építészeti tárgyú rajz és grafika az OMvH Tervtárának tükrében, 227–234.

⁶ Koppány Tibor „Festschrift” 1998. i. m. (László Csabával); Viktor Miškovský a súčasnej ochrane pamiatok v Strednej Európe / Myskovszky Viktor és a mai műemlékvédelem Közép-Európában. Nemzetközi konferencia Myskovszky Viktor születésének 160. évfordulója alkalmából. Kassa, Bártfa – 1998. május 18–21. Bratislava–Budapest, 1999. (a kötet gondozása Jozefína Corejovával és Váliné Pogány Jolánnal); Műemlékvédelem törvényi keretek között. Törvénytől törvényig. Történetek az intézményes műemlékvédelem 120 évéből. Szerk. Tamási Judit; a szerkesztő munkatársa: Bardoly István. Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma – Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Budapest 2001; *Heritage Protection Within the Compass of Legal Regulation. From Law to Law. Stories from 120 Years of Institutional Heritage Protection*. Ed. Judit Tamási. Editorial assistant: István Bardoly. Ministry of National Cultural Heritage – National Board for the Protection of Historic Monuments, Budapest, 2001; Détszy Mihály „Festschrift” 2002. i. m. (Haris Andreával); Granasztóiné Györffy Katalin „Festschrift” 2004. i. m.; Magyarország műemlékjegyzéke. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest (valamennyi Haris Andreával): Heves megye. 2005; Jász-Nagykún-Szolnok megye. 2005; Nógrád megye. Összeáll. Borossay Katalin. 2005; Bács-Kiskun megye. Összeáll. Borossay Katalin. 2006; Komárom-Esztergom megye. Összeáll. Haris Andrea. 2006; Zala megye. Összeáll. Nagy Veronika. 2006; Fejér megye. Összeáll. D. Mezey Alice. 2008; Magyar Műemlékvédelem XI. 2002. (László Csabával); XIII. 2006; XIV. 2007; XV. 2011.

⁷ Középkori egyházi építészet Szatmárban. Középkori templomok útja Szabolcs-Szatmár-Bereg és Szatmár megyékben. Szerk. Kollár Tibor. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat, Nyíregyháza, 2011; Középkori templomok a Tiszától a Kárpátokig. Középkori templomok útja Szabolcsban, Beregben és Kárpátalján. Szerk. Kollár Tibor. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területfejlesztési és Környezetgazdálkodási Ügynökség Nonprofit Kft., Nyíregyháza, 2013; Művészet és vallás a Felső-Tisza vidéken. Szerk. Kollár Tibor. Királyhágómelléki Református Egyházkerület; SZSZBMFÜ Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területfejlesztési és Környezetgazdálkodási Ügynökség Nonprofit Kft., Nagyvárad-Nyíregyháza, 2014. (Középkori templomok útja 3.); A szórvány emlékei. Szerk. Kollár Tibor. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2013.

Amikor 2010 végén le- és felmondott Merhán Orsolya, a magyar műemlékvédelem 1957 óta élő folyóirata, a már említett *Műemlékvédelem* szerkesztője, az akár az orgánum megszüntetésével is fenyegető krízist a hivatalvezetés a Bardoly Istvánnak szóló ultimátummal látta egyedül megoldhatónak: a lap marad, ha ő, illetve a tudományos részleg átveszi annak szerkesztését. Az ügykezelés módja persze erősen vitatható, a személyi megoldás azonban támadhatatlan volt: Bardolynak, a folyóirat kétévenkénti, valamint a jubileumi ötvenéves repertóriumának készítőjeként az egész dolog a kisujjában volt, ráadásul az alapító főszerkesztő, Gerő László munkamódszerét is jól ismerte még könyvtári segédező korából. A Valter Ilona főszerkesztésében, G. Györffy Katalin szerkesztőbizottsági elnökségével akkor már egy évtizede tartalmilag kedvezően megújult lapot sikerült még színvonalasabbá tennie, és a folyamatosan újraéledő pénzügyi krízisek ellenére a mai napig megőriznie. Azt, hogy ez mekkora fegyvertény, mutatja, hogy az intézményileg, szervezetiileg, személyi kapcsolatrendszerében, nem kis részben intellektuálisan is tönkretett, szétvert, megszüntetett magyarországi műemlékvédelemnek az egyre kevésbé támogatott és elismert könyvtáron, valamint a szervezeti változtatások következtében folyamatos fejlődésében megakasztott tervtáron és fotótáron kívül jelenleg már ez az egyetlen olyan intézménye, amely még szemléletében és örökségében – és el nem hanyagolható hangsúllyal az utóbbi években emiatt veszélybe is került nevében! – a már több mint 140 éves tevékenység folyamatosságát képes képviselni. Bardoly saját szavai szerint a *Műemlékvédelem* „már nem egyszer bebizonyította, hogy e szakma minden további tevékenységének aranyalapja”.⁸

A lapot természetesen nem hagyták érintetlenül az utóbbi évtizedek változásai. Amíg Gerő László idején a publikációk vezető, a „hierarchiában” legfelül álló típusa a kutatás, a tervezés, a helyreállítás logikáját tükröző, a helyreállított műemlékeket több szempontból körbejáró, többszerzős vagy több résztanulmányból álló közlemény volt, addig az ezredforduló óta ilyen már mutatóban sem igen akad. A műemlékvédelmi központ és a tevékenység komplexitásának teljes megszűnése következtében a mai *Műemlékvédelem* a szerkesztés hivatali helyét, valamint a közreműködők, a potenciális szerzők érdeklődését és munkakörét is tükrözően „tudományosabb” lett. A kutatási beszámolók mellett sokkal erősebb lett a műemlékvédelem történetének képviselete – nem kis mértékben a szerkesztő Bardoly István erőfeszítéseinek és saját publikációinak köszönhetően, a nemzetközi és hazai tudománytörténeti trendeknek is megfelelően, de ilyen mértékben végső soron a kényszerűség szülötteként: a „piacon” nem szerezhető be más.

A magyar műemlékvédelem másfél évszázados múltjának a feltárása mára Bardoly tevékenységének legfontosabb terepévé vált. Szórványos és csak egyéni kezdeményezéseken alapuló előzményeket⁹ követően 1990 táján kezdődtek meg a mű-

⁸ Bardoly István: Gerő László szakirodalmi munkássága. *Műemlékvédelem* LIII. 2009. 353.

⁹ Borsos Béla: A „Magyarországi Műemlékek Ideiglenes Bizottsága”-nak működése és a gyűjtemények kialakulásának kezdete. *Magyar Műemlékvédelem* V. Budapest, 1970. 43–64.; Borsos Béla: A magyar műemlékvédelem hivatala és gyűjteményei az 1881. évi törvény megjelenésétől Henszmann haláláig.

emléki hivatalban a tervszerű intézmény-, gyűjtemény- és tudománytörténeti kutatások, G. Györffy Katalin kezdeményezésére.¹⁰ Ezek a munkálatok jól illeszkedtek és illeszkednek azóta is mind a nemzetközi, mind a hazai folyamatokba, a historiográfiai szemléletű kutatások kiteljesedésébe, ez a tendencia nálunk a műemlékvédelmi területen kívül például a múzeumok intézmény- és gyűjtéstörténeti publikációiban, valamint több doktori disszertáció témaválasztásában is megragadható. A műemlékvédelemben ennek a mintegy negyedszázados történetnek a leglátványosabb momentumait ma már elképzelhetetlen gazdagságú és hosszas tudományos előmunkálatokon alapuló kiállítások és az ezekhez kapcsolódó, már a nagy múzeumi tárlatok katalógusaihoz is mérhető színvonalú, mélységű, méretű kézikönyvek jelentették (Divald Kornél munkásságáról 1999-ben Cs. Plank Ibolya, Könyöki József felmérési rajzaiból 2000-ben Váliné Pogány Jolán rendezett kiállítást).¹¹ Ezekben a munkákban Bardoly István nem csupán egyszerű szerkesztőként jelent meg, hanem gondos segítőként, a jegyzeteket, bibliográfiai tételeket pontosító, javítgató kollégaként, forrásközlőként. A sorozatban a 2008-ban utolsóként megvalósult, Sztéhló Ottónak szentelt kiállítás (rendező: Bakó Zsuzsanna Ildikó)¹² életmű-katalógusát már nem sikerült megjelentetni. Amikor Bardoly István – G. Györffy Katalint követően – az Országos Műemlékvédelmi Hivatal Gyűjteményi Osztályának lett a vezetője, az intézménytörténeti kutatások a tervtárban és a fotótárban már évek óta folytak. Nem volt azonban igazi gazdája az irattárnak és a

Magyar Műemlékvédelem VII. Budapest, 1974. 23–46.; Borsos Béla: A magyar műemlékvédelem hivatala Henszlmann halálától a millenniumig 1888–1891. *Magyar Műemlékvédelem* IX. Budapest, 1984. 33–52.

¹⁰ A legelső eredmények: Plank Ibolya: *Hollenzer László (1870–?) műemléki fotográfus emlékkiállítása* (kiállítási katalógus). Országos Műemléki Felügyelőség, Budapest, 1990; Lászlóné Laár Erika: *Budapest a századfordulón. Petrik Albert fényképei* (kiállítási katalógus). Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Budapest, 1993. Az ennek a folyamatnak a kezdetével párhuzamosan 1991-ben alapított, 2004-ig élő *Műemlékvédelmi Szemle* periodikában megjelentetett, valójában példaként is szolgáló cikksorozat: Szentesi Edit: Bekezdések a magyarországi műemlékvédelem előtörténetéből I. Egy kérdés a Central-Commission magyarországi vonatkozású anyagai ügyében. *Műemlékvédelmi Szemle* 1. 1991. 2. 47–51.; Szentesi Edit: Bekezdések a magyarországi műemlékvédelem előtörténetéből II. Haas Mihály levelei Rudolf von Eitelbergerhez az 1850-es évek közepéről. *Műemlékvédelmi Szemle* 2. 1992. 1. 68–76.; Szentesi Edit: Bekezdések a magyarországi műemlékvédelem előtörténetéből III. Egy másik nagybácsi könyvtára. *Műemlékvédelmi Szemle* 2. 1992. 2. 72–81.; Szentesi Edit: Bekezdések a magyarországi műemlékvédelem előtörténetéből IV. Joseph Scheiger magyarországi utazásai és vár-újépítőknek szóló jótanácsai. *Műemlékvédelmi Szemle* 4. 1994. 1. 85–104.

¹¹ A „szentek fuvarosa”. Divald Kornél *felső-magyarországi topográfiája és fényképei 1900–1919*. Szerk. és Divald Kornél kéziratát sajtó alá rendezte: Bardoly István; a képanyagot válogatta, szerkesztette és meghatározta: Cs. Plank Ibolya. Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Budapest, 1999; *Az örökség hagyományozása. Könyöki József műemlékfelmérései 1869–1890* (kiállítási katalógus). Összeállította: Váliné Pogány Jolán. Szerk. Haris Andrea, Bardoly István. Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Budapest 2000.

¹² „Sztéhló Úr volna kiküldendő” – Sztéhló Ottó (1851–1923), a Műemlékek Országos Bizottsága másodépítésze.

kéziratgyűjteménynek. Ezt ő magára vállalta, ami sokrétű feladatnak bizonyult. A közelmúlt évtizedeinek levéltári anyaggá vált irattári egységeit kutathatóvá kellett tenni – ebben az ehhez értő, a feladattal megbízott levéltárosnak műemlékvédelmi szakmai segítséget Bardoly nyújtott. A korábbi irattár archív anyagait – a Műemlékek Ideiglenes majd Országos Bizottságának (1872–1949), majd az 1950-es évek többször változó nevű intézményeinek iratait addig is használták a kutatók, azonban a hatalmas iktatókönyvekben való böngészés, esetleg az évenként iratszámrendben telerakott dobozokban való, igencsak szórakoztató, de kevésbé hatékony lapozgatás, hiába nyújtottak időnként segítséget Forster Gyula elnöki beszámolóí, illetve Gerecze Péter jegyzékei a *Magyarország Műemlékei* évkönyvsorozatában,¹³ sokszor inkább csak a „vak tyúk is talál szemet” tervszerűségével kecsegtetett. Bardoly István a gyökerénél ragadta meg a problémát: nekiállt a teljes MOB-irattár tervszerű átnézésének, az iratokról tartalmi kivonatokat, szükség esetén egyes részekről szöveges másolatokat készítve. „Normális” intézményben, értelmesen szervezett és átlátott napi tevékenység mellett egy ilyen munka gyümölcse az értékét – nem is elsősorban tudománytörténeti jelentőségét, hanem a folyamatban lévő helyreállítások szakszerű lebonyolításához (ittthon és határainkon túl is!) nyújtott mérhetetlen segítségét – bármilyen szakmai vezetés a világ bármely műemléki szervezetében azonnal felismerte, fontosságát átlátta volna. Az utolsó mintegy tíz évben azonban a magyar műemlékvédelmi szervezet már egyre kevésbé volt „normális” intézménynek tekinthető, így már az első tíz év a Magyarországi Műemlékek Ideiglenes Bizottsága iratanyagáról (1872–1881) nyomdakészen kidolgozott kézirata sem jelenhetett meg. A munka egyszerre lett volna alkalmas olcsó kiadású irattári segédletként és okmánytárként, illetve a tervtári rajzanyag felhasználásával reprezentatív albumként való kiadásra, ez azonban elmaradt. A folytatás is elkészült, tudomásom szerint az OMF 1957. évi megalakulásáig, döntően azonban ugyanúgy tud csak hasznosulni, mint a 2000 utáni kiadványok bibliográfiája: aki tud róluk, és tudja, hogy kitől (és mit!) kell kérdezni, az élvezheti a gyümölcseit.

Ez a korlátozott lehetőség azonban érthetően nem elégítette ki Bardolyt, és az utóbbi tíz évben publikációk egész sorában hasznosította leleteit. Ezek a munkák egyértelműen történeti szempontúak, a műemlékvédelem kezdeteitől az OMF megalakítását követő „hőskorig”, az 1960-as évek elejéig terjedő időszakból szemezgetik témáikat. Ami ezt követi, az már lényegében a szerző és az olvasók saját múltja, annak helye Bardoly munkásságában a bibliográfia.

Az elmúlt negyedszázad erőfeszítései néhány súlypont – jelesül a műemlékek jegyzéke, az inventarizáció kérdései, a műemléki törvény megalkotása és a segítségével vagy ellenére való hivatali működés („a törvény betűje vagy szelleme”),

¹³ Forster Gyula: A műemlékek védelme a magyar kormány visszaállítása óta. 1867–1902. *Magyarország Műemlékei* I. Budapest, 1905. 3–59.; Gerecze Péter: A Műemlékek Országos Bizottsága rajztárának jegyzéke. *Uo.* 173–480. hasáb; Gerecze Péter: Magyarország régi falképeinek jegyzéke és irodalma. *Uo.* 485–604. hasáb; Gerecze Péter: A műemlékek helyrajzi jegyzéke és irodalma. *Magyarország Műemlékei* II. Budapest, 1906.

továbbá az épületrekonstrukciók generálta viták – körül csúcsosodtak ki, már amikor egyáltalán szakmai kérdésekről volt szó. Ezen problémák történeti összefüggéseinek bizonyos vonatkozásaival természetesen korábban is tisztában volt a műemlékvédelem és a művészettörténet, a maga mélységében és sokszínűségében mégis csak Bardoly mutatta ki forráselemzései során, hogy mindezek a feladatok és dilemmák a kezdetektől végigkísérték a magyarországi műemlékvédelmet, és ezek a műemléki tevékenységnek valójában olyan alapkérdései, amelyektől sosem lehet megszabadulni, amelyek sosem lesznek lezárhatók – minden generációnak meg kell velük újra és újra küzdenie. Ezekhez a kérdésekhez kapcsolódtak a műemléki szervezet megalakulását vázoló, az Arányi Lajos munkásságával foglalkozó, a Forster Gyula és Éber László együttműködését bemutató, a Gerevich Tibornak az új műemlékvédelmi törvény megalkotása érdekében folytatott sikertelen küzdelmét, egyben a hivatalos műemlékjegyzék 1945-ig tartó alakulását feltáró tanulmányai.¹⁴

Nem egyedül Bardoly irattári regesztagyűjteménye maradt kiadatlan az elmúlt évek során. A műemlékvédelem hőskora egyik – jelentőségét tekintve először Bardoly által kiemelt – alakja, Arányi Lajos Pest megye műemlékeit feldolgozó topográfiai kézírata is hosszú évek óta kiadatlanul lapult a felfedező számítógépében, míg úgy nem döntött, hogy a *Műemlékvédelem* 2015-ös évfolyamának hat számában elosztva teszi azt közzé – nem olyan elegáns, nehezebb a használata, nem lehet például rendszeresen mutatózni, így is örülnünk kell azonban.¹⁵

Ahogy arról már említés esett, Bardoly István műemlékvédelem-történeti publikációi természetesen nem csupán a múltról beszélnek, történeti példatára, írásai, forrásközlései időnként deklaráltan a mának is szólnak. Azokat olvasva – a mai helyzetet kevésbé ismerők számára természetesen sokszor rejtve – a mai állapotokra is

¹⁴ Sorozatba rendezve: Bardoly István: Gerevich Tibor és a műemlékvédelmi törvény. Adalékok a magyar műemlékvédelem történetéhez I. *Magyar Műemlékvédelem* XIII. A *Műemlékvédelmi Tudományos Intézet Közleményei*. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest, 2006. 7–72.; Bardoly István: „Az indítványozó és jégtörő”. Arányi Lajos (1812–1887) és a vajdahunyadi vár restaurálásának korszaka. Adalékok a magyar műemlékvédelem történetéhez II. *Magyar Műemlékvédelem* XV. A *Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Műemlékvédelmi Tudományos Közleményei*. Budapest, 2011. 7–103.; Bardoly István: „Kellő személyzettel és némi hatalommal”. Adalékok a magyar műemlékvédelem történetéhez III. *Műemlékvédelem* LVI. 2012. 30–66.; Bardoly István: „Két hűség munkatárs”. Forster Gyula és Éber László – Adalékok a magyar műemlékvédelem történetéhez IV. *Ars Hungarica* 38. 2012. 72–103.; továbbá: Bardoly, István-Lővei, Pál: The First Steps for Listing Monuments in Hungary. In: *The Nineteenth-Century Process of “Musealization” in Hungary and Europe*. Edited by Ernő Marosi and Gábor Klaniczay in collaboration with Ottó Gecser. 2006. (Collegium Budapest Workshop Series no. 17.) 249–258.; Bardoly István: Henszlmann Imre kiadatlan jelentése a *Honi műemlékek hivatalos osztályozása* c. tanulmányáról. *Műemlékvédelem* LVII. 2013. 334–336.; Bardoly István: „Igen veszedelmes útra léptünk” – Zsámbék 1933–1934. *Műemlékvédelem* LIV (2010) 189–200.; Bardoly István: „Avagy nem méltók köszönetre, kik a régi szépet újra éltetik?” – az egri minorita templom helyreállítás-története 1909–1943 – utóhanggal. *Műemlékvédelem* LVII. 2013. 322–333.

¹⁵ Arányi Lajos Pest megye topográfiája. *Műemlékvédelem* LIX. 2015. I. 37–58. II. 111–129.

találhatunk utalásokat, gyakran már maga a témaválasztás is magáért beszél. A szerző egyáltalán nem vádolható struccpolitikával: ha a jelen problémáinak megoldására a gyűjtemények munkatársaként nem is lehet közvetlen ráhatással, a diagnózis meghatározására éppen történeti ismeretei miatt nagyon is alkalmas. Amikor például műemlékellenes események történnek a kalocsai székesegyházban, és ennek nyomán az ez ellen szót emelő szakemberekkel, hatósági munkatársakkal szemben méltatlan politikusi ejnye-bejnyére kerül sor az állományértekezleten, akkor példázat gyanánt a *Műemlékvédelem* lapjain feltűnik egy évszázada élt érsek levelezése, egy a nemzeti értékekhez való teljesen más viszonyulás példáját mutatva fel.¹⁶ A kastélyok II. világháborút követő sorsát bemutató, gazdag és mindeddig teljesen figyelmen kívül hagyott iratanyagot tartalmazó, terjedelmes munkája nem csak a tervezett – sokadik – kastélyprogramban tevékenykedők számára jelenthet segédletet, de a maga szerény módján egyben a gondatlanság, a rombolás, majd az ezt követő politikusi arrogancia, a műemlékjegyzék meggondolatlan nyirbálása ma is jól ismert attitűdjeivel is felveszi a harcot.¹⁷

A műemléki irattár és Bardoly István szerteágazó tudása mindenki számára aranybánya. A leletek között más intézmények, múzeumok sorsának alakulása, ma már külföldi városok építéstörténete is pontosabban megismerhető és az azokkal foglalkozók elemzései kiegészíthetők¹⁸ – ennek felismeréséhez azonban elengedhetetlen a széles látókör, a mindenre kiterjedő figyelem. Ugyanez a szemlélet hozta létre a műemlékvédelem Tudományos Irattárába betagozott művészettörténeti-műemlékvédelemi arcképcsarnok gyűjteményét. Ezt a műemléki fotótárban és a gyűjteményekben itt-ott felhalmozott – a képeknek a készítésükkel összefüggő pillanatnyi aktuális használatát követően figyelemre nem méltatott – fényképek rendszerezésével, meghatározásával kialakított együttest ugyancsak Bardoly szívós munkája hívta életre, majd egészítette ki minden lehetséges forrásból. Ma már a 19–20. századi tudománytörténeti publikációk – például az *Enigma* tematikus számai, a műemléki kiadványok – nélkülözhetetlen illusztrációs segédletét jelenti.

A bibliográfiája, adattára segítségével nyújtott kollegiális segítségen túl Bardoly István tudománytörténeti tanulmányok, kisebb-nagyobb szösszenetek baráti ötletadója is, hiszen bibliográfusként egyként ismeri mindannyiunk érdeklődési területét, valamint az azok művelését elősegítő műemlékvédelem-történeti forrásokat.¹⁹

¹⁶ Bardoly István: Régi dal – érseki köszönet a Műemlékek Országos Bizottságának Kalocsáról 1909-ben, avagy egy restaurálás elfeledett születésnapja. *Műemlékvédelem* LVII. 2013. 419–421.

¹⁷ Bardoly István: A „falak is szenvednek” – épület(sorsok) és kutató(sorsok) 1945–1963. *Művészettörténeti Értesítő* 64. 2015. 69–114.

¹⁸ Bardoly István: „Teljes győzelem, az egész gyűjtemény a miénk”. Gerevich Tibor és az esztergomi Keresztény Múzeum. *Enigma* XVI. 2009. 60. sz. 59–71.; Bardoly István: Hoffmann Edit két levele. *Művészettörténeti Értesítő* 61. 2012. 313–317.; Bardoly István: Kiegészítések és árnyalások – Weyde Gizelláról. *Műemlékvédelem* LVII. 2013. 294–297.

¹⁹ Hogy csak saját példánál maradjak, nélküle nem születtek volna meg az alábbi tanulmányaim (valójában nyugodtan kiírható lett volna a neve társszerzőként, csak ettől kategorikusan elzárkóztott):

A Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat évente egy-egy személynek, illetve intézménynek adományozott Henszlmann Imre-díja a művészettörténet és a régészet olyan „külső” támogatóinak kitüntetésére szolgál, akik maguk nem régészek vagy művészettörténészek, de tevékenységük jelentős segítséget jelent a két szakma művelőinek. Az egyik díjat 2008-ban a Magyar Nemzeti Múzeum dísztermében Bardoly István vehette át. Az ünnepségen a díjazott munkásságát Gábor Eszter művészettörténész méltatta. Kiemelte, hogy az Országos Műemléki Felügyelőségen könyvtári segéderőként indult Bardoly idővel a könyvtár, majd az egész gyűjteményi anyag legjobb ismerőjévé vált. Gyűjtései, publikációi nélkülözhetetlen segédleteivé váltak a magyar művészettörténetnek és műemlékvédelemnek, ahogy szakmai információi, „forrás-leletei” is óriási segítséget jelentenek sokak napi munkájában. „Bardoly István, bár kívülről indult és onnan támogatott, mára a határokat átlépve, belülré ért. [...] tudománytörténeti tanulmányai már a filológiai módszerekhez visszakanyarodó mai művészettörténet-írásunk szerves részét képezik.”

Bardoly alól azóta jórészt kispusztították a műemlékvédelmi intézményt (elég, ha csak a szótövet alkotó ige jelentését vetjük össze a valósággal). Még szerencse, hogy legalább ő intézményesedett a javunkra.

Lővei Pál: A Műemlékek Országos Bizottsága az 1900. évi párizsi világkiállításon. In: *„És az oszlopok tetején liliomok formáltattak vala” – Tanulmányok Bibó István 70. születésnapjára*. Szerk. Tóth Áron. Budapest, 2011. 239–243.; Lővei Pál: „... az akkori divat követelményeinek behódolva ...” – A felsőhídvégi Hiemer-Jeszenszky-kastély és falképeinek sorsa. *Ars Hungarica* XXXIX. Supplementum, 2013. 141–150.